

LUBĀNAS EZERA PALEOHIDROLOĢISKO APSTĀKĻU IETEKME UZ AKMENS LAIKMETA IEDZĪVOTĀJU DZĪVESVEIDU

Lubāna līdzenums ir unikāla vieta Latvijā ar sarežģītu un interesantu ģeoloģisko uzbūvi, savdabīgu hidrogrāfisko tīklu un ir viens no lielākajiem akmens laikmeta apmetņu izplatības mikroreģioniem Eiropā. Par Lubāna ezera un tā apkārtnes savstarpējo mijiedarbību gadu tūkstošu gaitā, seno cilvēku klātbūtni un aktivitātēm ezera nogulumos ir atrodams daudz dažādas liecības gan mūsdienā Lubānā, gan arī teritorijās, ko aizņēma senā Lubāna paleoezers. Līdzenumā ir grūti regulējami hidroloģiskie apstākļi, ko nosaka līdzenais reljefs un salīdzinoši plānā, mālainu kvartāra nogulumu sega. Pētījumos iegūtie dati ļauj secināt, ka ezers ledus laikmeta beigās posmā pirms ap 12 000 gadiem ir bijis vismaz trīs reizes lielāks nekā mūsdienās (Grübe, 2006). Jau kopš akmens laikmeta mezolīta perioda Lubāna ezera krasti kļuva par pievilcīgu dzīvesvietu akmens laikmeta iedzīvotājiem. Līdz šim mitrājā kopumā fiksētas 27 akmens un bronzas laikmeta apmetnes. Jaunākajā akmens laikmeta neolīta perioda laikā šis mikroreģions bija visblīvāk apdzīvotā teritorija visā Austrumbaltijā. Konstatēts, ka Lubāna senezera lielās platības dēļ, dažādās apmetnēs ir bijuši atšķirīgi paleoģeogrāfiskie apstākļi, ko ietekmējušas gan ezera līmeņa izmaiņas, gan arī paleohidroloģiskie apstākļi kopumā. Lubāna ezera mitrāja akmens laikmeta apmetnes pētījusi vadošā arheoloģe Ilze Biruta Loze laikā no 1962. līdz 1990. gadam un epizodiski no 1999. līdz 2012. gadam (Loze, 1979; 2000; 2015). Līdzās arheoloģiskajai izpētei tika veikti arī paleoģeogrāfiskie pētījumi: ģeomorfoloģija, paleoveģētācija, ezeru veidošanās posmu un ūdens līmeņa svārstību modelēšana kopš holocēna sākuma līdz pat holocēnam. mūsdienās (Eberhards, 2015; Grübe, 2015; Kalniņa, 2015). Iztikas stratēģiju un uztura prakses izpēte balstījās uz palinoloģisko un zooarheoloģisko analīzi (Loze, 1979) un paleobotānisko analīzi (Loze un Iakubovskaia, 1984).

Lai iegūtu informāciju par cilvēku dzīves apstākļiem Lubānā tuvumā kā arī par teritorijām, kas atrodas tālāk no ezera, kur paleovides apstākļi akmens laikmetā varētu būt atšķirīgāki 2016. un 2018. gadā tika veikti pētījumi Ičas, Lagažas, Asnes, un Sūlagala apmetnēs piegulošajās teritorijās (Paparde et al., 2019) Tas ļāva pilnveidot Lubāna līdzenuma paleovides rekonstrukciju, kas sniedz plašāku un precīzāku priekšstatu par paleovides apstākļiem un to izmaiņām neolīta un agrā bronzas laikmeta apmetņu apdzīvotības laikā gan Balvu un Rugāju novados, gan arī Lubānā mitrājā teritorijā kopumā. Pētījumi ietvēra paleobotāniskos, tai skaitā augu atlieku un putekšņu analīzes, nogulumu sastāva analīzes. 2021. gada vasarā D. Legzdiņas vadībā veikto arheoloģisko Aboras neolīta apmetnes pētījumu rezultātā iegūtas liecības par sarežģītu ģeoloģisko un hidroloģisko apstākļu ietekmi uz šo teritoriju. Lai noskaidrotu paleoveģētācijas raksturu un paleohidroloģiskos apstākļus Aboras apmetnes pastāvēšanas laikā, tika veikti apmetnes teritorijas nogulumu multidisciplināri pētījumi. Atklāts ir jautājums par iespējamiem lauksaimniecības aizsākumiem apmetnē – pirmo mājlopu ieviešanu un zemkopības aizsākumiem. Pašreiz veiktie Abora neolīta apmetnes iedzīvotāju stabilo izotopu ($\delta^{15}\text{N}$ un $\delta^{13}\text{C}$) dati liecina, ka ievērojama loma iedzīvotāju pārtikā bija saldūdens zivīm un papildus sauszemes augu resursiem, bet sauszemes dzīvnieku resursu patēriņš bija zems. Tomēr vairākiem indivīdiem bija atšķirīga iztikas stratēģija, kas lielā mērā balstījās uz sauszemes dzīvnieku resursiem, papildinot tos ar saldūdens zivīm un augiem. Neviens no pētītajiem indivīdiem nav piekopus lauksaimniecību kā nozīmīgu iztikas nodrošinājumu. Abora apmetnē augu makro atliekās dominēja ezera piekrastes augu paliekas (ezera meldrs, čemurainais puķumeldrs u.c.), ūdensaugi (bultenes, ūdensrozes) un nezāles (parastā nātre, balandas, skābenlapu sūrene), kā arī konstatēts ievērojams daudzums pārogļotu lazdu riekstu čaumalu. Turpmākajos paleohidroģeoloģiskajos pētījumos un arheoloģiskajos izrakumos tiks meklētas liecības par akmens laikmeta Aboras neolīta apmetnes

iedzīvotāju saimniecību un dzīvesveidu, un tiks izvērtēta tā saistība ar paleoekoloģisko situāciju.
Pētījums veikts LZZP projekta Nr. lzp-2022/1-0300 "Lauksaimniecības aizsākumi un apkārtējā vide Lubāna ezera mitrāja Aboras neolīta apmetnē" ietvaros.

Primary authors: CERIŅA, Aija; BATRAGA, Anna; REIRE, Elina; SKAGALE, Gundega; ZARIŅA, Gunita; KALNIŅA, Laimdota; VIŠOCKA, Vanda

Presenter: BATRAGA, Anna